

I Finland dominerades idrottslivet ännu under 1890-talet av gymnastik, skidning och kraftsporter, men även moderna sporter hade redan gjort intrång innan fotbollsspelet blev aktuellt. Friidrott utövades redan på många håll och även rodd. Cyklisterna grundade ett eget förbund redan under 1890-talet och även inom vintersporterna började man i högsta grad vara involverad i de moderna sporternas rekordhets, särskilt i hastighetsåkning. Publiken såg med förvåning och samtidigt smått roat på när unga män i märklig kroppsställning susade fram över isen i akt och mening att ständigt överträffa sig själva och sina konkurrenter.

Det fanns alltså i Finland en viss grogrund för moderna sporter, men fotbollen avvek ganska mycket från de mönster som från tidigare var rådande inom idrottslivet. Hur var det då med spelarunderlag, spelutrymme och tid att utöva sporten? Skolmiljön var i dessa avseenden en mycket lämplig inkörssport för fotbollen. Spelarmaterialet var givet, skolplanerna fyllde utrymmesbehovet och gymnastiklektionerna kunde utnyttjas för att introducera olika typer av kroppsövningar.

När fotbollsspelet spreds till Finland togs det först upp av gymnastiklärare i lycéer och seminarier. Lärarna i dessa skolor tog även intryck från Sverige genom Viktos Balcks idrottsböcker. Mycket hängde dock på enskilda eldsjälar, som var ivriga att ständigt pröva på nymodigheter. I Åbo kom August Blomberg i kontakt med de fotbollsfrälsta brittena Crichton, som startade en varvsindustri i Åbo. Han var anställd som gymnastiklärare i Turun Suomalainen Lyseo. I seminariet i Sordavala verkade under 1890-talet en aktiv gymnastiklärare vid namn Carl Poppius. Han hade själv besökt Danmark och England under studieresor och fattat tycke för spelet. Han introducerade det för sina elever vid seminariet 1898. Enligt berättelser om spelsättet, så låg man långa kliv från senare tiders fotboll. Poppius översatte också reglerna till finska och var då tvungen att finna lämpliga motsvarande termer för att eleverna skulle förstå vad som avsågs. Det var i första hand en praktisk fråga, inte så mycket aversion mot en främmande kultur. Terminologin påminde dock starkt om den engelska, då man bl.a. i stället för "maali" (mål) använde begreppet "kolli" (goal).

Det var också vanligt i Finland, liksom i flera andra länder, att man till en början inte hade gemensamt överenskomna regler, utan man

tillämpade dem man fick tag på, eller lyssnade till någon som bekantat sig med spelet utomlands. Engelska och svenska regler tillämpades för det mesta, men på somliga orter hade man egna, mera lättfattliga regler. De första finskspråkiga reglerna som samlades i tryck kom ut 1906 i Helsingfors. Ett 40-sidigt häfte publicerat av Yrjö Weilin. Dessutom använde tidningarna egen fotbollsvokabulär, som något avvek från dessa tryckta regler. Regelhäftet kom ut före Finska Bollförbundets grundande, så det hade ingen officiell sanktion som enarådande. Förutom spelreglerna innehöll häftet en kortfattad historisk översikt och en bedömning av de kvalifikationer som krävs för en duglig spelare. Fotboll var inte ett spel för bortskämda och skygga personer, utan det krävde skicklighet, kraft och beslutsamhet. Samtidigt karakteriserades fotbollsspelet som en sport där man får uppleva kampens och vinnandets spänning och glädje mera direkt än i andra sporter.

Grunderna till fotbollsspelet i Finland lades alltså i Åbo omkring 1890. Rurik Crichton donerade en fotboll och ett vandringspris för skoltävlingar i fotboll och i synnerhet det finska lycéet i Åbo, där August Blomberg var gymnastiklärare, började livligt idka fotboll. Därmed hade man säkrat en viss kontinuitet, även om det fortfarande fungerade något sporadiskt de närmast följande åren.

Under 1890-talet började man också på andra håll i landet spela fotboll. Hittills har man dessvärre inte lagt fram några belägg för hur spelet spred sig till geografiskt så skilda orter som Åbo, Viborg, Vasa och Sordavala och av vem.

I Viborg införde Max Alfthan fotbollsspelet på skolprogrammet i stadens olika lycéer, där han i olika repriser fungerade som gymnastiklärare. Fotbollsspelet konkurrerade här ut ett spel som kallades kastboll. Varifrån Alfthan snappat upp det nya spelet har jag ännu inte funnit bevis för. I Viborg lär man redan på 1890-talet ha spelat s.k. "båtmans-kapsmatcher", men ingen vet vem motståndarna var.

I Vasa startade ingenjören Emanuel Cooper vid bomullsfabriken ett livligt fotbollsintresse inom en helt ny samhällssektor. Utländska företagare var också inflytelserika på andra håll i landet när det gällde att arbeta för fotbollen. De värnade ju om sitt eget kulturarv. De hade varit

med om att insupa fotbollen i ett skede då den spred sig till nya skikt i det brittiska samhället och fick en mera borgerlig prägel.

Jämfört med de övriga nordiska länderna kan man konstatera, att utvecklingen i Finland och Norge var ganska likartad. Introduktionen skedde alltså först i skolor, främst högre utbildningsinstanser som lycéer och seminarier.

Hur spelet sedan spred sig i Finland från skolorna ut i samhället i övrigt, kunde vara av intresse att studera och därvid bl.a. utreda, hur många av de dåtida seminarie- och lyceieleverna som senare återfanns i de mest framstående fotbollsklubbarna. En sådan infallsvinkel tangerar delvis Holts förslag, att utforska hur pojarna som idkade bakgårdsfotboll kom in i den organiserade fotbollsvärlden.

Soinio betonar, i den nämnda historiken, hur stor betydelse högskolorna och därmed även lycéerna hade för fotbollsspelet i Finland. Det bevisar den starka representationen av skollag i fotbollsturneringen i Helsingfors 1906 - tre lycei-/läroverkslag, ett höskollag och två idrottsföreningar, även de med många skolelever.

Huvudstaden tar kommando

Skolornas fotbollsspelande var sporadiskt och spontant. Först när de etablerade föreningarna började idka fotboll i början av detta sekel kom organiseringen med i bilden. Huvudstaden tog initiativet, men det krävdes hjälp från utlandet för att organisera fotbollen i vårt land. Vi har redan nämnt en rad företagare som var aktiva, men det fanns även andra. Föreningen Unitas från Helsingfors hade grundats av utbrytare från föreningen Reipas. Unitas upptog bland annat fotbollen på sitt program och hade en aktiv spelare i dansken Johannes Blenner, som bland annat spelat fotboll även i England. Han hade också ett förflutet som cyklist. Blenner var en robust och rätt råbarkad karl som spelare, men han var också en aktiv organisatör. Hans spelsätt låg på gränsen till det ojusta, även med dåtida regler mätt, och ett av hans varumärken var utropet "*ta bollen, jag tar mannen*", vilket inspirerat till den aktuella rubriken. Följden av Blenners "krigsrop" var oftast, att motståndaren låg på marken långt innan han ens kommit åt bollen.

Blenner fungerade även som domare och även då med tidvis diskutabel framgång. Han har trots allt uträttat mycket till fotbollsspelets fromma i Finland. Blenner arrangerade de första internationella matcherna där finska lag deltog. Dessa spelades 1906 mot kombinerade lag från St. Petersburg och gav sedan upphov till ett traditionellt fotbollsutbyte mellan finska och rysk-engelska lag, som pågick mer eller mindre regelbundet fram till första världskrigets utbrott.

Blenner skall även ha varit med om att utarbeta de första egentliga spelreglerna i Finland - antagligen de som ingick i regelhäftet från 1906.

När sedan Finska Bollförbundet grundades våren 1907 fanns det ingen plats för Blenner i förbundets ledning. Orsaken kan ligga i schismerna från föregående år, då de ledande fotbollsföreningarna i huvudstaden, Unitas och Polyteknikernas Idrottsförbund, kivades om arrangemangen kring den första fotbollsturneringen i huvudstaden. Man var oense om hur reglerna skulle tolkas och om själva arrangemangen, vilket visar hur outvecklad fotbollskulturen ännu var i Finland vid seklets början.

Vid fotbollsförbundets konstituerande möte 19 maj var sex föreningar närvarande, nämligen Unitas, Polyteknikernas Idrottsförening, Åbo Idrottsvänners Bollsektion, Turun Jalkapalloseura, Gamlakarleby Idrottsvännere och Viborgs Hockeyklubb. Före det första allmänna mötet 15 september kunde styrelsen ännu inregistrera fyra nya föreningar: Jakobstads Idrottsförening, Helsingin Jalkapalloklubi, Ekenäs Idrottsförbund, judiska idrottsföreningen Stjärnan från Helsingfors och Tampereen Pyrintö.

Antalet föreningar var kanske inte överväldigande, men ganska snabbt kom man i alla fall igång, när man betänker att de första matcherna spelats ungefär 15 år tidigare. Den geografiska spridningen var också omfattande, även om södra Finland var klart mest representerat och det nordligaste laget fanns i Gamlakarleby. Huvudstaden var inte lika dominerande som exempelvis i Danmark, men redan de närmaste åren efter bollförbundets grundande kom allt flera huvudstadsföreningar att ansluta sig.

Förbundet beslöt genast i början, att varje region som hade en förening ansluten till förbundet även skulle vara representerad i styrel-

sen. I praktiken var det dock svårt för föreningar utanför huvudstaden att sända sin representant till mötena, som alltid gick av stapeln i Helsingfors, så huvudstadsdominansen blev i alla fall stark.

Fotbollsspelet förblev trots allt i första hand en urban företeelse under de första årtiondena. Fotbollslag från utpräglade landsbygdssamhällen var undantag i Finska Bollförbundets medlemsregister. Större städer som Helsingfors, Viborg och Åbo dominerade klart medlemsstatistiken. Det kan ha sin förklaring i att det var svårt att på mindre orter samla tillräckligt många intresserade. Redan året efter förbundets grundande hade spelet dock spridit sig så långt norrut som till Uleåborg, där butiksbiträdenas idrottsförening Pyrintö började spela fotboll.

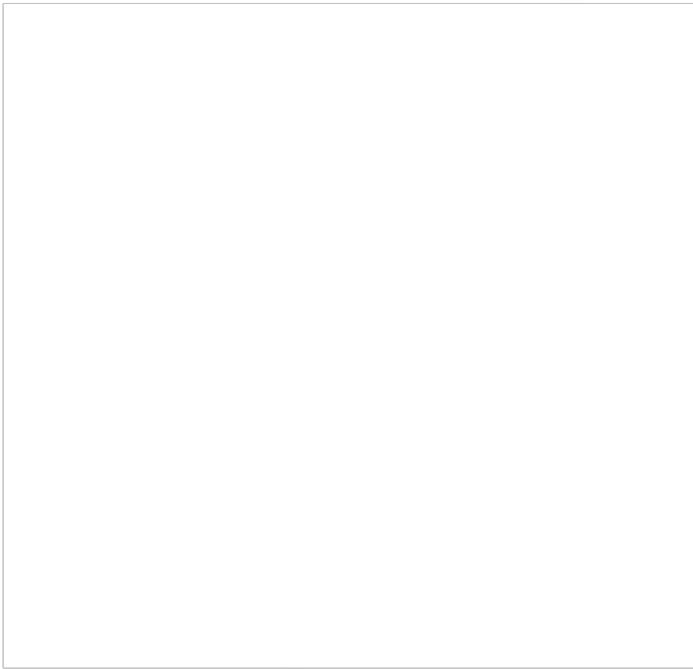
Av de närmare 60 föreningar som ansökte om medlemskap eller anslöt sig till förbundet 1907-17 var 25 från huvudstaden, 7 från Vasa respektive Viborg, 5 från Åbo, 4 från Tammerfors och ett antal enstaka föreningar från andra orter. Anmärkningsvärt är, att Sordavala seminariums idrottsförening anslöt sig så sent som 1917.

Regler och spelkultur

Ett av sportifieringens varumärken var alltså ett utvecklat regelsystem, som reglerade såväl deltagandet i tävlingar samt själva agerandet. Som vi redan tidigare såg, fanns det otaliga versioner av regler och tillämpningen förorsakade konflikter i samband med turneringar. Det kunde ha sina återverkningar även på den enskilda sportens popularitet. Fotbollsspelet i Finland plågades under en längre tid av inte helt kompetenta domare och brutala spelare, som inte lyckades anamma spelets taktiska och tekniska finesser. Publiken hade följaktligen sina dubier, huruvida fotboll var en lämplig hobby för landets ungdom.

I Finskt Idrottsblad (12/1906) gav signaturen "Dixi" sin syn på den redan omtalade fotbollsturneringen i Helsingfors hösten 1906. Han skriver bl.a. *"Alla öfriga spelare arbetade i klump - en metod som nog är bra vid rugby men som absolut är förkastlig i associationsspel. De rusade hänsynslöst hit och dit, och drogo sig ej för att då och då genom en väl applicerad knuff vända benen i vädret på en besvärlig motspelare."* Hans syn på kaptenens roll i laget var: *"En kapten måste*

först lära sig reglerna. När detta är undanstökat måste han öfva sitt tålamod och ställa sitt humör på prof. Det är ej alltid så lätt att vara lugn och sansad på fotbollsfältet, men det är kaptenens absoluta skyldighet att behärska sig - för spelarnes, för åskådarnes och för spelets egen skull." Facit av turneringen löd: "Totalintrycket af seriematcherna var således: ett hänsynslöst, momentvis rått spel, afsaknaden af tillräcklig kombinations-förmåga och en tydlig okunnighet i spelreglerna. Kaptenerna hade alla, på ett undantag när, missuppfattat sina ansvarsfulla poster." Trots sin beska kritik, ansåg "Dixi" att fotbollsspelet i alla fall kunde ha framgång i Finland.

Kuva: Finskt Idrottsblad

Denna profetia besannades småningom och i verksamhetsberättelserna 1912/13 samt 1913/14 kunde Finska Bollförbundet med glädje poängtera, att en kännbar ändring ägt rum beträffande inställningen till spelet. *"Det 'råa spelet' och ständiga 'gåpåandet', som är kännetecknande för nybegynnare har fått giva vika för ett mera humant och gentle-*

mannalikt spel.", hette det i den förra berättelsen och i den senare var analysen av fotbollsspelets finesser vidare preciserad: *"Orsaken till att spelet antagit en allt mer och mer nobel karaktär är den att spelarna så småningom kommit till insikt om att bollspelet är och förblir ett intelligensspel och att ett boll-lags framgångar på täflingsfälten så godt som alltid utgöra en naturlig konsekvens af ett beräknat och välflagnerat tillvägagångssätt. Styrkan och uthålligheten intaga i ett bollspel underordnade platser såvida dessa egenskaper icke paras med beräkning och ögonblicklig uppfattning af situationens kraf."*

Den nyvunna insikten i spelets finesser var kanske en av orsakerna till Finlands främsta fotbollsframgång hittills, fjärde placering i OS i Stockholm 1912.

Fotbollens sociala förankring i Finland - vem spelade, när och var?

De första som spelade fotboll i Finland var alltså antagligen elever i högre läroinrättningar, men även fabrikspersonal introducerades i spelets finesser, som i Vasa vid bomullsfabriken. Man kan här peka på motsvarande fenomen som i England, där spridningen av fotbollen till bredare samhällsskikt bl.a. skedde inom industrikretsar, som ett medel för företagaren att styra sina anställdas fritidssysselsättning. Däremot kan man i vårt land inte tala om något utpräglat stadsdelsfenomen i samband med grundandet av fotbollsklubbar. Detta var inte ens fallet i Helsingfors. Naturligtvis kan man peka på stora skillnader i befolkningssunderlaget jämfört med de brittiska städerna. Om man utgår direkt från föreningarnas namn, så var Kronohagens Idrottsförening den första stadsdelsföreningen som anslöt sig till förbundet (1910). Tölö Idrottsföreningen kom med 1914. Däremot kan man kanske inte kalla Åggelby Idrottsklubb för stadsdelsförening ännu 1911. I Vasa finner man några exempel på stadsdelsklubbar (Sandviken och Brändö).

De brittiska sjömän som anlöpte våra hamnar och där tidvis förströdde sig med att spela fotboll på fritiden kom säkert även i kontakt med lokalbefolkningen i olika sammansättningar. Antagligen stod unga grabbar först med häpnad och följde med hur några främlingar på en öppen plats ivrigt rusade efter en boll, sparkande den från ena ändan av

planen till den andra. I några fall inbjöds eventuellt de lokala pojkarna, eller unga männen, att delta i spelet. Hur det egentligen gick till vet vi ännu ytterst lite om, liksom även hur fotbollsspelet möjligtvis spreds med eleverna från lycéer och seminarier sedan de återvände till hemorten eller bosatte sig någon annanstans.

Sedan Blenner och några andra ivriga eldsjälur introducerat fotbollsspelet även bland de etablerade idrottsföreningarna, finner man snart mångsysslade idrottsmän som även blir fotbollsfrälsta. Sålunda hade målvakten i Unitas, Johannes K. Lindstedt, ett förflutet som världsrekordhållare i skridskoåkning, tyngdlyftare, roddare, tävlingsslöpare, cyklist och brottare. Hans efterträdare som målvakt, Donald J. Cable, var också framgångsrik diskuskastare och kulstötare. Fredrik Wathén, som en tid spelade i huvudstadslaget Herkules och senare var med om att grunda Helsingin Jalkapalloklubi, var Finlands första världsmästare i skridskoåkning. Wathén hade redan från början av seklet tränat fotboll i Helsingfors Atletklubb, som påstod sig vara den första föreningen i Finland som börjat träna fotboll, det skulle ha skett 1902.

Om arbetarrörelsen i övriga länder inledningsvis ställde sig avogt till fotbollsspelet, som i Tyskland och Danmark, så var arbetaridrottsmän redan tidigt med i Finland. Föreningen Helsingin Ponnistus, som åtminstone senare profilerade sig som en arbetaridrottsförening, började idka fotboll redan omkring 1905-06, men den ansöt sig till förbundet först 1916. I vilken utsträckning Ponnistus identifierade sig som en arbetarförening i början av seklet är svårt att fastställa, liksom för flera andra föreningars del. Föreningen Herkules har i vissa sammanhang tillfogats epitetet "folkets" förening. När Finlands Gymnastik- och Idrottsförbund officiellt grundades 1906, anslöt sig flera föreningar som senare kom att ingå i arbetaridrottsförbundet. Det skulle kräva en omfattande undersökning för att reda ut, vilka av Finska Bollförbundets föreningar som senare blev arbetarföreningar. Huruvida de var arbetarbetonade redan tidigare kan man bara sluta sig till genom att forska i deras sociala bakgrund, en fråga som skall tangeras i det avslutande kapitlet.

Frågor om när och var man spelade, dvs. vilken tid på året, vilken dag i veckan samt vilken tid på dygnet och var spelplanen befann sig, är frågor som belyser såväl fotbollens social- som kulturhistoria. Mycket

om det kan inte sägas i detta sammanhang, eftersom basforskningen ännu låter vänta på sig. Det är helt klart, att det inte fanns några färdiga fotbollsplaner i början av seklet, utan man fick utnyttja de utrymmen som användes av andra idrottsutövare. I Helsingfors var det närmast Kajsaniemi-området som utnyttjades för olika idrottsformer kring sekelskiftet. Bollförbundet skaffade sig tillstånd av staden för varje enskild match eller turnering som skulle spelas och man inköpte säckväv för att avskärma planen. I ett skede konstaterade man, att träden runt planen växt sig så yviga, att det störde spelandet. Anhållan om att stadens parkavdelning skulle ansa träden vann inte gehör - naturen gick före sportens behov.

En sporadisk genomläsning av Bollförbundets protokoll ger vid handen, att mästerskapsturneringarna i början av seklet vanligtvis placerades till veckosluten och närmast söndagar. Man spelade oftast flera matcher samma dag. Turneringarna genomfördes med cupsystem och antalet deltagande lag var inte så stort, så det var möjligt att avgöra mästerskapet under en eller två helger.

Före förbundets grundande spelades fotbollsmatcher och -turneringar i samband med idrottsfester och liknande evenemang och då hade spelet först karaktären av uppvisningsgren.

Fotbollsforskningens utmaningar

Vi konstaterade redan i inledningen av denna artikel, att den kultur- och socialhistoriska aspekten av fotbollsspelets spridning och tidiga förflutna i Finland har kommit i skymundan. Vi känner till flera personer som var med om att introducera spelet i vårt land, men vi vet ännu ytterst lite om deras härkomst och hur de kom i kontakt med fotbollsspelet. Vi kan också namnen på dem som grundade Finska Bollförbundet, vi vet när det skedde och vi vet också, att av de första styrelsemedlemmarna var fyra ingenjörer, fyra handlande, en gymnastiklärare, en studerande, en redaktör, en restauratör och en ordförande.

Den moderna idrottsforskningen i allmänhet, och fotbollsforskningen i synnerhet, som numera står oss till förfogande, ger inte enbart utför-

ligare bakgrundsinformation om förhållandena i andra länder. Den erbjuder också nya infallsvinklar och ger inspirerande idéer för en alternativ fotbolls forskning på hemmaplan. För denna presentation har jag endast botaniserat i litteraturen här och var för att finna inspiration. En ingående forskning i den finländska fotbollens väsen och sociala och kulturella förankring kräver en genomgång av såväl bollförbundets arkiv som många andra relevanta samlingar.

Den redan omtalade Richard Holt har fört fram flera intressanta forskningsspörsmål och samtidigt pekat på hittills outnyttjade källor - åtminstone som stöd för fotbolls forskning. Äldre mantalslängder kombinerade med de personuppgifter man får fram ur bollförbundets egna handlingar kunde ge en helt ny identitet åt de namn som figurerar bland föreningarnas första laguppställningar.

En noggrann genomgång av matchreferat i tidningar om spelstilen kunde studeras parallellt med utvecklingen av spelreglerna för att se hur spelet civiliserades i Finland. Fotbollsspelet kunde också ges en kulturgeografisk substans med beskrivning av de omgivningar där man spelade och uppförde fotbollsplaner.

Många frågor är fortfarande helt öppna och flera av dem kommer det säkert att vara svårt att finna svar på. Förhoppningsvis finns det ett aktivt intresse för att forska i finländsk fotbollshistoria ur nya, utmanande synvinklar. Bollförbundet har själv tillfälle att föregå med gott exempel då 90- och 100-årshistorikerna närmar sig.

KÄLLFÖRTECKNING

Finlands Idrottsarkiv, Helsingfors

- Finlands Bollförbunds arkiv.

Christensen, Karl, Hvorfor fodbold blev massespil i Danmark. Idrætshistorisk Årbog. Odense 1986.

Eichberg, Henning & Hopf, Wilhelm, Nachwort. Fußball zwischen Turnen und Sport. Karl Planck, Fußlümmelei. Über Stauchballspiel und englische Krankheit. Münster 1982 (Faksimiltryck av upplagan från 1898).

Eichberg, Henning, Leistung, Spannung, Geschwindigkeit. Stuttgart 1978.
Eisenberg, Christiane, Football in Germany: Beginnings, 1890-1914. The International Journal of the History of Sport, Vol. 8, No. 2, 1991.

Goksøyr, Matti, Idrettsliv i borgerskapets by. En historisk undersøkelse av idrettens utvikling og organisering i Bergen på 1800-tallet. Oslo 1991.

Holt, Richard, Football and the Urban Way of Life in Nineteenth-Century Britain. J.A. Mangan (red.), Pleasure, Profit and Proselytism. British Culture and Sport at Home and Abroad 1700-1914. London 1988.

Holt, Richard, Working Class Football and the City: The Problem of Continuity. The British Journal of Sports History, Vol. 3, No. 1, 1986.

Holt, Richard, Sport and the British. A Modern History. Oxford 1990.

Jerneryd, Roland, Hur idrotten kom till stan. Göteborgs idrottshistoria 1800-1950. Göteborg 1981.

Mangan, J.A., The Games Ethic and Imperialism. London 1986.

Mason, Tony, Football and the Historians. The International Journal of the History of Sport, Vol. 5, No. 1, 1988.

Moni (Eino Soinio), Kuningas jalkapallo. Helsinki 1947.

Nielsen, Niels Kayser, Fra Robin Hood til fodbold. En kulturanalytisk studie i arbejderklassens kropskultur i England i 1800-tallet. Odense 1992.

Sporten. 1894.

Suomen Palloliitto 1907-1957. (Finlands Bollförbund) Helsinki 1957.

Toft, Jim, Fodbold mellem myter og kilder. Idrætshistorie og livshistorie. Idrætshistorisk Årbog. Odense 1993.

Y.E. Viljas artiklar om fotbollens historia i Finland i TUL-tidningen under rubriken "Vanha jalkapallo kertoo" [Den gamla fotbollen berättar] 1953-57.

Finskt Idrottsblad. Helsingfors 1906.